

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ НАУКОВОЮ РОБОТОЮ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

PSYCHOLOGICAL PECULIARITIES OF MANAGING THE RESEARCH WORK OF PSYCHOLOGY STUDENTS DURING MARTIAL LAW

У статті всебічно досліджено психологічні особливості управління науковою діяльністю студентів-психологів під час воєнного стану в Україні. Актуальність теми обґрунтована в контексті глобальних змін у системі освіти, зумовлених війною, високим рівнем тривожності серед молоді, а також потребою в удосконаленні наукового супроводу. На основі аналізу сучасної наукової літератури та результатів емпіричного дослідження схарактеризовано основні бар'єри, які впливають на ефективність наукової роботи студентів, як-от емоційне вигорання, мотиваційна криза, соціальна ізоляція та труднощі дистанційної взаємодії з науковими керівниками. Проведене опитування серед студентів і наукових керівників дозволило виявити взаємозв'язок між рівнем стресу та якістю дослідницької мотивації. Розкрито роль наукового керівника як не лише організатора, а й ментора, фасилітатора та джерела психологічної підтримки. Запропоновано модель ефективного управління науковою діяльністю, що базується на принципах гнучкості, партнерства, емпатійного лідерства й індивідуального підходу. Особливу увагу приділено трансформації академічного середовища під впливом воєнних обставин, а також особистісним чинникам, що сприяють збереженню академічної мотивації. У дослідженні підкреслено значущість суб'єктивного благополуччя студентів для збереження наукової активності та ролі викладача як ключового посередника між освітнім середовищем і психологічними потребами здобувачів вищої освіти. Визначено напрями подальших досліджень у сфері психолого-педагогічного супроводу студентів у кризових ситуаціях. Отримані результати мають як теоретичне, так і практичне значення та можуть бути використані в підготовці програм професійного розвитку для викладачів і наставників. Стаття стане у пригоді практикам, науковцям, освітянам і студентам, які шукають шляхи збереження академічної ефективності в умовах соціальної турбулентності та прагнуть до сталого розвитку особистості в умовах воєнних викликів. Також у роботі окреслено перспективи міждисциплінарного підходу до вивчення психолого-педагогічної взаємодії в умовах надзвичайних ситуацій, що дозволяє глибше осмислити механізми адаптації в системі вищої освіти.

Ключові слова: наукова діяльність, студент-психолог, війна, емоційний стан, мотивація, науковий супровід, психосоціальна підтримка.

вація, науковий супровід, психосоціальна підтримка.

The article provides a comprehensive analysis of the psychological features of managing the research activity of psychology students during the period of martial law in Ukraine. The relevance of the topic is substantiated by global transformations in the education system caused by war, the high level of anxiety among youth, and the urgent need to improve research supervision practices. Based on the analysis of contemporary scientific literature and original empirical research, the article outlines key barriers to effective student research, including emotional burnout, motivational crisis, social isolation, and difficulties in remote academic interaction. The survey results reveal a correlation between students' stress levels and their academic motivation. The article redefines the role of academic supervisors as not only organizers but also mentors, facilitators, and sources of psychological support. A model of effective supervision is proposed, emphasizing flexibility, partnership, empathetic leadership, and an individualized approach. Special attention is paid to the transformation of the academic environment under martial law and the individual factors that contribute to maintaining scientific engagement. The study emphasizes the importance of students' subjective well-being for preserving research activity and highlights the instructor's role as a mediator between the academic environment and the psychological needs of higher education students. The findings also suggest directions for future research in the field of psychological and educational support in crisis contexts. The article has both theoretical and practical significance and can be applied in designing professional development programs for academic mentors and instructors. It will be useful to scholars, educators, practitioners, and students striving to sustain academic performance and personal development amid the challenges of wartime. In addition, the article outlines the prospects for an interdisciplinary approach to studying academic support and psychological adaptation in emergency contexts, contributing to the broader understanding of resilience in educational systems.

Key words: research activity, psychology students, war, emotional state, motivation, academic supervision, psychosocial support.

УДК 159.9:378.147
DOI <https://doi.org/10.32782/hbts.76.14>
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Перелигіна Л.А.

д.біол.н., професор, професор кафедри психології діяльності в особливих умовах
Національний університет цивільного захисту України

Садковий В.П.

д.держ.упр., професор, професор кафедри психології і соціології
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Богдан Ж.Б.

к.психол.н., доцент, завідувач кафедри психології і соціології
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Постанова проблеми. Сучасна Україна переживає один із найскладніших періодів у своїй новітній історії – повномасштабну війну, що розпочалася у 2022 р. Війна вплинула на всі сфери життя, зокрема й вищу освіту. Однією з найуразливіших категорій в освітньому середовищі є студенти, зокрема майбутні психологи, які не лише здобувають фахові знання, а й перебувають під подвійним

психологічним тиском: як учасники освітнього процесу і як особистості, що безпосередньо зазнають впливу війни.

Актуальність теми зумовлена необхідністю забезпечення якісного освітнього процесу в умовах невизначеності, високого рівня стресу та психоемоційної напруги. Наукова діяльність у підготовці майбутніх психологів відіграє ключову

чову роль у формуванні їхньої професійної ідентичності, розвитку критичного мислення, здатності до аналізу, синтезу й обґрунтування власної позиції.

Водночас студенти стикаються із проблемами мотивації, концентрації уваги, втратою сенсу діяльності, що потребує цілеспрямованої психолого-педагогічної підтримки з боку наукових керівників. Умови воєнного стану спричиняють необхідність трансформації підходів до наукового супроводу студентів, що включає гібридні формати спілкування, нові методи мотивації, розвиток емпатійного лідерства з боку викладачів.

Мета дослідження – визначити психологічні особливості управління науковою роботою студентів-психологів в умовах воєнного стану та розробити практичні рекомендації щодо ефективного наукового супроводу.

Аналіз останніх досліджень. Управління науковою діяльністю студентів є складником освітнього процесу, що передбачає формування в них дослідницьких навичок, критичного мислення, здатності до аналізу і синтезу знань. У контексті підготовки майбутніх психологів ця діяльність набуває особливого значення, адже сприяє формуванню професійної рефлексії, гуманістичних цінностей і відповідального ставлення до наукового пошуку.

Наукова робота студентів, за визначенням І. Солошич [2], є не лише формою пізнавальної активності, а й важливим чинником становлення суб'єктності. Управління цією діяльністю полягає не лише в контролі чи організації виконання завдань, а й у створенні умов для самореалізації, розвитку дослідницької мотивації, підтримки ініціативи.

Згідно з позицією В. Моляко [1], ефективне керівництво науковою діяльністю має спиратися на такі принципи, як: індивідуалізація підходу, гуманізація відносин, діалогічність, партнерство, підтримка автономії студента. Усе це стає особливо важливим в умовах емоційної вразливості та психологічної нестабільності, спричинених війною.

Науковий керівник виконує кілька ключових функцій:

- організаційну (допомога у формулюванні теми, виборі методів, плануванні);
- менторську (розвиток мислення, сприяння в ухваленні рішень);
- мотиваційну (підтримка інтересу, подолання бар'єрів);
- психотерапевтичну (в умовах стресу – роль стабілізуючого чинника).

Особливу увагу варто звернути на феномен «академічного благополуччя» студентів, який охоплює задоволення від освітнього процесу, упевненість у власних силах, емоційний комфорт і здатність до саморозвитку. Як показують дослідження [3; 6], саме ці чинники корелюють із рівнем залученості в наукову діяльність.

Отже, теоретичне осмислення управління науковою діяльністю студентів-психологів у мирний час уже передбачає цілісний підхід, що враховує як пізнавальний, так і емоційний аспекти. У контексті війни ці аспекти потребують переосмислення і адаптації.

Війна в Україні зумовила суттєві трансформації в освітньому середовищі, серед яких особливо чітко проявляються виклики, пов'язані з організацією та здійсненням наукової діяльності студентів. Ці виклики мають не лише організаційний характер, а й глибоко психологічний вимір, що істотно впливає на ефективність дослідницької роботи [4; 12].

Одним із головних чинників, що ускладнюють наукову активність студентів, є їхній психоемоційний стан. Постійна загроза життю, тривога за близьких, втрата стабільності та рутинна евакуацій чи перебоїв електропостачання сприяють формуванню станів хронічного стресу, тривожності, емоційного вигорання. У таких умовах знижується здатність до концентрації, порушується режим сну, спостерігаються симптоми апатії, що ускладнює будь-яку когнітивну активність [7].

Навчання в умовах війни часто переходить у дистанційний або асинхронний формат. Це передбачає складнощі з доступом до інтернету, відсутність стабільного простору для навчання, а в багатьох випадках – вимушене переміщення студентів до інших регіонів або країн. Такі обставини значно знижують ефективність комунікації з науковими керівниками, обмежують ресурси для досліджень, знижують емоційну залученість у навчання [11].

У стані тривалої небезпеки студент також може втрачати відчуття сенсу освітньої діяльності, що стосується і наукових завдань. Розвивається мотиваційна криза – коли традиційні стимули (академічна успішність, перспективи кар'єри) втрачають актуальність або здаються недостижними. У такому разі наукова діяльність може сприйматися як додатковий стресогенний фактор, а не як можливість професійного самоствердження [9].

Окрім того, дистанційне навчання і вимушене переміщення часто позбавляють студентів звичних соціальних контактів, що знижує емоційний тонус і рівень підтримки. Відсутність регулярного живого спілкування з науковим керівником або колегами по групі посилює відчуття ізоляції. У таких умовах студенти можуть уникати взаємодії, зволікати з виконанням завдань, не ініціювати зворотний зв'язок [8].

Отже, виклики воєнного часу суттєво ускладнюють процес наукового супроводу студентів. Подолання цих бар'єрів вимагає адаптивного, гнучкого підходу, який ураховує психологічні особливості та нові реалії студентського буття.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення поставленої мети було використано комплекс методів емпіричного та теоретичного дослідження. Дослідження мало змішаний характер: поєднання

кількісного та якісного аналізу дозволило глибше охопити проблематику та зробити обґрунтовані висновки.

З метою вивчення психоемоційного стану, мотивації до наукової роботи, задоволеності взаємодією з науковим керівником було використано адаптовані шкали мотиваційної сфери (за В. Юрченком), шкалу стресу PSS (S. Cohen, T. Kamarck, R. Mermelstein, 1983 p.), авторську анкету з відкритими питаннями.

Для з'ясування труднощів в управлінні науковими проєктами, виявлення ефективних практик підтримки студентів, досвіду адаптації до умов війни проводили напівструктуровані інтерв'ю з науковими керівниками.

Для виявлення тематики досліджень, наукового рівня, а також зв'язку між мотиваційними особливостями студентів і якістю результатів використовували контент-аналіз студентських наукових робіт і рецензій на них.

Для обробки кількісних даних застосовано методи описової статистики, а також коефіцієнт кореляції Пірсона. Якісні дані було опрацьовано за допомогою методів категоріального аналізу та тематичного кодування [5].

Таке поєднання методів дозволило охопити як особистісні, так і організаційні аспекти управління науковою діяльністю студентів у кризових умовах.

У дослідженні взяли участь 86 студентів 4-го курсу першого (бакалаврського) і 2-го курсу другого (магістерського) рівнів вищої освіти факультетів психології із трьох провідних українських закладів вищої освіти (Київ, Львів, Харків), а також 15 наукових керівників, які мали досвід супроводу студентських досліджень у період з лютого 2022 р. по березень 2025 року. Добір здійснювався за методом цільової вибірки.

Аналіз результатів анкетування показав, що понад 68% студентів відчувають високий рівень стресу (за шкалою PSS), що істотно корелює з рівнем мотивації до наукової діяльності ($r = -0,56$; $p < 0,01$). Студенти з нижчим рівнем стресу демонстрували вищу зацікавленість у виконанні наукових завдань, вищу оцінку своєї дослідницької компетентності й активніше ініціювали комунікацію з керівниками.

На питання про труднощі, з якими стикаються у процесі наукової діяльності, студенти найчастіше зазначали:

- емоційне виснаження (74%);
- нестачу часу або ресурсів (58%);
- відчуття ізоляції (52%);
- брак зворотної підтримки (47%).

Проте 61% респондентів також вказали, що участь у наукових проєктах підвищує їхнє відчуття професійної значущості й допомагає подолати тривожність через усвідомлення корисності власної діяльності.

Наукові керівники відзначили необхідність переосмислення власної ролі в період війни. Усі респонденти згадували про потребу в емоцій-

ній підтримці студентів як невід'ємній складовій частині наукового супроводу. Серед практик, які довели свою ефективність, відзначили регулярні індивідуальні онлайн-консультації, спільне планування етапів дослідження з урахуванням життєвих обставин студента, підбір тем, дотичних до воєнної тематики або психологічної допомоги, що підвищує мотивацію, використання гнучких термінів і поетапного зворотного зв'язку.

Також було наголошено на потребі професійної підтримки викладачів, адже вони також є частиною травмованого освітнього простору.

Аналіз кваліфікаційних робіт показав, що тематика студентських досліджень значною мірою змістилася в напрямі прикладної психології: 34% робіт присвячено психології стресу, адаптації, ПТСР; 22% – темам самозбереження, волонтерства, резиліентності. Це свідчить про зростання усвідомлення соціальної значущості професії та прагнення студентів робити внесок у спільноту.

Якість робіт здебільшого залишалася високою, проте простежувалася варіативність залежно від інтенсивності підтримки з боку керівника. Вищі оцінки отримували ті студенти, чия взаємодія з наставником була регулярною, структурованою та заснованою на довірі.

Отримані результати підтверджують важливість особистісно орієнтованого та підтримувального підходу в управлінні науковою діяльністю студентів у кризовий період. Зниження рівня тривожності та підвищення академічної залученості напряму пов'язані з якістю комунікації та рівнем емпатії з боку наукового керівника.

Результати узгоджуються з дослідженнями зарубіжних авторів [10], які підкреслюють роль внутрішньої мотивації, підтримки автономії та безпечного середовища для ефективного навчання та розвитку.

Отже, навіть у надзвичайно складних умовах, за належної психолого-педагогічної стратегії управління, студенти зберігають здатність до дослідження, розвитку та самореалізації.

Теоретичний аналіз наукової літератури та проведене дослідження дозволили виокремити особливості управління науковою діяльністю в умовах війни. В умовах воєнного стану управління науковою діяльністю студентів потребує переосмислення традиційних підходів. З одного боку, науковий керівник повинен забезпечити виконання дослідницьких завдань, з іншого – стати джерелом психологічної підтримки, адаптації та мотивації в умовах кризи.

Одним із ключових принципів ефективного управління в умовах нестабільності є гнучкий підхід, який включає адаптацію термінів виконання завдань, форм комунікації (асинхронні консультації, відеозв'язок, месенджери), перегляд критеріїв оцінювання з урахуванням обставин студента. Індивідуалізація процесу передбачає врахування емоційного стану, життєвої ситуації, ресурсного потенціалу кожного студента.

В умовах війни науковий керівник стає не лише наставником у сфері дослідження, а й провідником через емоційно нестабільне середовище. Психоемоційна підтримка може виявлятися через емпатійне слухання, нормалізацію станів тривоги, демонстрацію розуміння та прийняття. Досвідчені керівники часто стають для студентів прикладом стійкості, етичності та професіоналізму.

Ефективне управління включає застосування мотиваційних стратегій, які базуються на значущості наукової роботи навіть в умовах війни. Це може бути підкреслення ролі психології в підтримці суспільства, надання дослідженням прикладного змісту (вивчення психології травми, адаптації, допомоги переселенцям тощо). Залучення студентів до реальних наукових або соціальних проєктів зміцнює їхню внутрішню мотивацію.

Критично важливими для організації досліджень стають цифрові інструменти – платформи для спільної роботи, хмарні сховища, аналітичне програмне забезпечення. Навички цифрової грамотності як у студентів, так і в керівників набувають значення не лише як технічний ресурс, а як засіб подолання дистанції та ізоляції.

Нові можливості для залучення студентів до наукової роботи відкриває переорієнтація з авторитарної моделі керівництва на партнерську взаємодію. Це виявляється у спільному ухваленні рішень, повазі до думки студента, підтримці ініціатив. Такий підхід сприяє формуванню довіри, зменшує страх перед помилками та підвищує самооцінку молодого дослідника.

Загалом, управління науковою діяльністю в умовах війни – це не просто координація досліджень, а комплексна система взаємодії, у центрі якої стоїть особистість студента, його потреби, емоції та потенціал. Успішність такого управління залежить від здатності керівника поєднувати професійну компетентність із психологічною чутливістю, інноваційністю та людяністю.

Проведене дослідження дозволило виявити низку ключових психологічних і організаційних чинників, що впливають на ефективність управління науковою діяльністю студентів-психологів в умовах воєнного стану. До них відносять:

- високий рівень стресу та тривожності, зумовлений воєнними подіями, який суттєво знижує мотивацію студентів до участі в науковій роботі;
- якість управління дослідницькою діяльністю, яка значною мірою залежить від особистісних характеристик наукового керівника, його здатності до емпатійної, підтримувальної та адаптивної взаємодії;
- тематику студентських досліджень, яка в умовах війни переорієнтовується на актуальні соціальні та психотравматичні явища, що підвищує рівень їх професійного залучення;
- позитивний вплив на ефективність наукової діяльності гнучких форм комунікації, залучення цифрових інструментів, адаптацію підходів до оцінювання та планування.

Отже, навіть у невизначеності та кризових обставинах, за умови створення безпечного, підтримувального й особистісно орієнтованого освітнього середовища, студенти зберігають потенціал для повноцінної наукової самореалізації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Моляко В. Концепція виховання творчої особистості. *Директор школи, ліцею, гімназії* : усеукраїнський науково-практичний журнал. 2020. Т. 21. № 1. С. 50–55.
2. Солошич І. Дидактичні засади формування науково-дослідницької компетентності студентів екологічних спеціальностей : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.09. Полтава, 2020. 581 с.
3. Aarntzen L., van der Vaart R., van Dam L., Talsma K. STEM Students' Academic Well-Being, Academic Self-Efficacy, and Study Engagement before and during Later Stages of the COVID-19 Pandemic. *Sustainability*. 2023. № 15 (19). P. 14267.
4. American Psychological Association (APA). Guidelines for Psychological Practice in Crisis and Disaster Contexts. APA Publications. 2022.
5. Braun V., Clarke V. Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*. 2006. № 3 (2). P. 77–101.
6. Caballero-Domínguez C.C., Campo-Arias A., Herazo E. Influence of Self-Efficacy, Anxiety, and Psychological Well-Being on Academic Engagement. *Education Sciences*. 2024. № 14 (12). P. 1367.
7. Kokun O., Bezverkhyi O. Ukrainian students' personal resources and resistance to war stress: a cross-sectional survey. *Journal of Loss and Trauma*. 2024. № 29 (3). P. 1–18.
8. Korda M., Shulhai A., Shevchuk O., Shulhai O., Shulhai A.-M. Psychological well-being and academic performance of Ukrainian medical students under the burden of war : a cross-sectional study. *Front Public Health*. 2025. № 6. P. 145–167.
9. Srichawla B.S., Khazeei Tabari M.A., Găman M.A., Munoz-Valencia A., Bonilla-Escobar F.J. War on Ukraine: impact on Ukrainian medical students. *Int J Med Stud*. 2022. № 10. P. 15–7.
10. Ryan R.M., Deci E.L. Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*. 2000. № 55 (1). P. 68–78.
11. Tinto V. Student Retention and Success: Learning from the COVID and Post-Conflict Era. *J. of Higher Education Policy and Management*. 2023. № 45 (1). P. 1–15.
12. Education in Ukraine: Situation, response and gaps. *UNESCO*. 2022. URL: <https://www.unesco.org/>.
13. Zhang Y., Wang L., Yu Q. Emotional intelligence impact on academic achievement and psychological well-being: The mediating role of self-efficacy, resilience, and motivation. *BMC Psychology*. 2024. № 12. P. 1886.

Стаття надійшла в редакцію: 08.08.2025

Стаття прийнята: 25.08.2025

Опубліковано: 23.10.2025